

POLA STOLJEĆA OD DONOŠENJA DEKLARACIJE O NAZIVU I POLOŽAJU HRVATSKOG KNJIŽEVNOG JEZIKA

**MARKO
SAMARDŽIJA***

UDK: 808.628.53

Izvorni znanstveni članak

Original scientific paper

Primljeno: 10. 12. 2017.

Sažetak

Članak se bavi socijalnim i političkim prilikama u bivšoj Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji. U ožujku 1967. napisana je Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika i objavljena kao jedan od najvažnijih dokumenata povijesti jezične politike u Hrvatskoj. Rad se također bavi političkim akcijama Komunističke partije u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini koja je osudila Deklaraciju kao nacionalistički eksces i jako štetan politički čin. Dodatak ovome radu je izbor političkih osuda Deklaracije.

Ključne riječi: hrvatski jezik, Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika, jezična politika.

* Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, msamardz@ffzg.hr

Pola je stoljeća minulo od postanka, objavljivanja i političke osude *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika*, inicijalno priloga Matice hrvatske raspravi o promjenama Ustava SFR Jugoslavije i Ustava SR Hrvatske koja je pokrenuta potkraj 1966., opsegom nevelika teksta komu je bitno drugačiju sudbinu i povijesnu važnost trajno osigurala *politička akcija* koju je protiv inicijatora, autora i potpisnika p(r)oveo Savez komunista Hrvatske (SKH; razgovorno: Partija). Tu *političku akciju* predvodilo je tadanje vodstvo Saveza komunista Hrvatske, a završila je jednoglasnom, gromoglasnom i (činilo se) trajnom političkom osudom *Deklaracije*, svih koji su s njom dovedeni u vezu, ali i svih izvora hrvatskih tzv. nacionalističkih skretanja.

Da bismo oblikovali koliko toliko cjelovitu predodžbu o društvenim, političkim i s njima povezanim sociolingvističkim prilikama iz kojih je izrasla *Deklaracija*, potrebno je u najkraćem podsjetiti bar na najvažnije od onoga što je izravno ili posredno potaknulo, pa i omogućilo, pisanje toga nesumnjivo višestruko važna dokumenta novije hrvatske nacionalne povijesti. Po svojoj važnosti to su bar sljedeći elementi:

1. Nakupljeno negativno iskustvo s tumačenjem pravoga smisla i s rezultatima provedbe zaključaka donesenih na kraju sastanka srpskih i hrvatskih jezikoslovaca, književnika i prevoditelja koji je u organizaciji Matice srpske održan u Novome Sadu od 8. do 10. prosinca 1954. proistekla iz prethodno provedene „Ankete o pitanjima srpskohrvatskog jezika i pravopisa“.¹ Pritom treba imati na umu podatak da je od početka šk. god. 1960./61. obvezatnim postao *Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika* (Zagreb – Novi Sad, 1960.), prvi konkretan plod novosadskoga sastanka čije su odredbe na hrvatskoj strani izazvale dosta uglavnom prikrivena nezadovoljstva jer su unosile nepotrebne promjene u pravopisne navike koje je hrvatska jezična zajednica stjecala uporabom hrvatskih pravopisnih priručnika.
2. Nov je poticaj tomu nezadovoljstvu bilo objavljivanje *Rečnika savremenog srpskohrvatskog jezika* Miloša S. Moskovljevića (1884. – 1968.), srpskoga filologa koji je svoje političke i jezikoslovne nazore oblikovao i afirmirao još u tridesetim godinama 20. stoljeća kad je poricao da su Hrvati nacija i ismijavao nastojanja pripadnika Pokreta za hrvatski književni jezik Petra Guberine i Krunoslava Krstića oko ustanovljenja razlika između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika.² I sa srpske strane Moskovljevićevu je rječniku pripisana

¹ U dnevniku „Borba“ prvu polemiku o „pravom smislu“ novosadskih zaključaka već u ožujku 1955. vodili su Mihailo Stevanović i Ljudevit Jonke. Ljudevit Jonke, *Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb, 1971., str. 260–270.

² Opširnije u: Marko Samardžija, *Hrvatski jezik i pravopis od ujedinjenja do kraja Banovine Hrvatske*, Školska knjiga, Zagreb, 2012., str. 432–436 i 536–540.

„crna nit šovinističkog mentaliteta“, a s hrvatske s pravom kritizirana činjenica da u *Rečnik* nisu uvrštene natuknice *Hrvat, hrvatski, hrvatstvo...* A i definicijama je uvrštenih natuknica s pravom štošta prigovarano. Za primjer navodi se ono što Moskovljević u svome djelu donosi s.v. *ilirizam*: „Ilirski pokret; „početak hrvatskog nacionalno-kulturnog preporoda, između 30. i 50. godina 19. veka, koji je otpočeo i vodio Lj. Gaj, nazvavši ga prema imenu Ilira, nekadašnjih stanovnika B.[alkanskog] Poluostrva, imajući za cilj da se pod tim imenom ujedine svi Južni Sloveni. *Toga radi su Hrvati uzeli Vukov štokavsko-je-kavski dijalekat i za svoj književni jezik.*“³

Svoj prosvjed protiv takvih i sličnih anakronih i unitarističkih Moskovljevićevih „bisera“ uputile su javno neke hrvatske ustanove, v. *Zaključke plenuma Društva književnika Hrvatske o problemima suvremenog jezika hrvatske književnosti, znanosti, školstva i sredstava masovne komunikacije*⁴, *Rezoluciju Zagrebačkoga lingvističkog kruga*⁵ i *Izjavu o jedinstvu i varijantama hrvatskosrpskoga književnog jezika* Znanstvenoga kolektiva Instituta za jezik JAZU⁶.

U vezi s tim u svom izlaganju političkom aktivu Sarajeva 5. svibnja 1966. dr. Vladimir Bakarić (1912. – 1983.) rekao je: „Izišao je u Beogradu Moskovljevićev rječnik, koji je zabranjen i protiv kojega je srpska javnost ustala kao protiv šovinističkog ispada. Iza toga se u Zagrebu sastalo najprije Društvo književnika Hrvatske i donijelo rezoluciju, a potom se nekoliko organizacija naših kulturnih radnika spremalo da donese još niz rezolucija o zaštiti hrvatskog jezika. Na to je Centralni komitet [Saveza komunista Hrvatske] ušao u akciju da tu stvar svede na pravu mjeru ili da se od nje bar ogradi. I tako neke rezolucije nisu donesene, neke su donesene, a nisu objavljene ili im je dato manje značenje. Naša argumentacija, odnosno motivi za naš stav bili su ovi: Savez komunista Jugoslavije uspio je da su ovakvi ispadi kao što je, recimo, Moskovljevićev rječnik postajali sve manji i manji, odnosno, ako su rasli, bili su sve javnije osuđivani.“⁷

³ Miloš Moskovljević, *Речник савременог српскохрватског књижевог језика с језичким саветником*, Nolit – Tehnička knjiga, Beograd, 1966.

⁴ „Zaključci plenuma Društva književnika Hrvatske o problemima suvremenog jezika hrvatske književnosti, znanosti, školstva i sredstava masovne komunikacije“, *Jezik*, 13 (1965. – 1966.) 5, str. 129 – 130.

⁵ „Rezolucija Zagrebačkoga lingvističkog kruga“, *Jezik*, 13 (1965. – 1966.) 5, str. 130 – 132.

⁶ Institut za jezik JAZU, „Izjava o jedinstvu i varijantama hrvatskosrpskoga književnog jezika“, *Jezik*, 13 (1965. – 1966.) 5., str. 132 – 133.

⁷ Vladimir Bakarić, „O politici razvoja nerazvijenih područja, međunacionalnim odnosima, kulturi...“ (Izlaganje političkom aktivu Sarajeva 5. svibnja 1966.), u: *Socijalistički sistem i društvena reprodukcija. Izabrana djela*, II. Zagreb, Mladost, 1983., str. 269.

3. Daljnje je vrelo nezadovoljstva bilo negativno iskustvo s primjenom „jezičnih odredbi“ iz Ustava SFRJ donesena 7. travnja 1963. u kojem se, u 43. članku, kaže:
- „Ravnopravni su jezici naroda Jugoslavije i njihova pisma.
Pripadnici naroda Jugoslavije imaju na teritoriju druge republike pravo na nastavu na svom jeziku, u skladu s republičkim zakonom.
Izuzetno, u Jugoslavenskoj narodnoj armiji komandovanje, vojna obuka i administracija vrše se na srpskohrvatskom jeziku.“
- S tim je u izravnoj vezi odredba iz članka 131. koji glasi:
- „Savezni zakoni i drugi opći akti saveznih organa objavljuju se u službenom listu federacije u autentičnim tekstovima na jezicima naroda Jugoslavije: srpskohrvatskom odnosno hrvatskosrpskom, slovenskom i makedonskom.“
- Te su ustavne odredbe pogodovala širenju srpskoga jezika pod imenom srpskohrvatskoga na štetu drugih službenih jezika, na prvome mjestu hrvatskoga, preko saveznih ustanova (televizija, pošta, željeznice, političke ustanove, državna uprava), uključujući i JNA.
4. Spomenuti se moraju i prerano probuđene nade u, činilo se, izglednu demokratizaciju jugoslavenskoga društva koje je potaknuo Četvrti plenum CK SKJ održan 1. srpnja 1966. na Brijunima (*Brijunski plenum*) na kojem je, uz uočene nepravilnosti u radu Službe državne sigurnosti, oštro osuđen i politički unitarizam, što je dovelo do smjene niza politički visoko pozicioniranih partijskih dužnosnika (funkcionara) među kojima su dva najzvučnija imena svakako bili Aleksandar Ranković (Marko / Leka; 1909. – 1983.), uz ostalo tada organizacijski sekretar SKJ-u i potpredsjednik SFRJ, i njegov dugogodišnji, od vremena OZN-e pouzdani suradnik Svetislav Stefanović Čeća (1910. – 1980.), tada na dužnosti predsjednika Odbora za unutrašnju politiku Saveznoga izvršnog vijeća (tj. savezne vlade). Tek su kasnija historiografska proučavanja pokazala što je doista bio *meritum* političkoga obračuna na Brijunskome plenumu kao i zašto su spomenute nade u demokratizaciju jugoslavenskoga društva bile posve nerealne.⁸
5. Konačno, treba reći da je nakon svih političkih i gospodarskih promjena kroz koje je prošlo jugoslavensko društvo (gospodarska kriza, poteškoće s provođenjem privrede reforme) u samo tri i pol godine od donošenja drugoga Ustava

⁸ Opširnije o tome: Bojan Dimitrijević, Sveto Kovač, Irena Popović, Slučaj Ranković: iz arhiva KOS-a, Despot Infinitus, Zagreb, 2016.

do Brijunskoga plenuma uočeno kako Ustav iz 1963. treba u kojećem dopuniti i „aktualizirati“. Zbog toga je potkraj 1966. pokrenut postupak za donošenje amandmana na savezni Ustav kao i na ustave socijalističkih republika kao federativnih jedinica.

Upravo u tom je kontekstu, kao prilog spomenutim nastojanjima, Upravni odbor Matice hrvatske na sjednici održanoj 3. ožujka 1967. odlučio za 9. ožujka 1967. sazvati skup „eksperata“ za hrvatski književni jezik koji je izabrao (navodno sedmočlanu) radnu skupinu sa zadatkom da sastavi *izjavu* Matice hrvatske o službenome nazivu i o društvenome položaju hrvatskoga književnog jezika. Pod vodstvom potpredsjednika Matice hrvatske Miroslava Brandta (1914. – 2002.) u sastavljanju te izjave sudjelovali su Slavko Pavešić (1912. – 1975.), Radoslav Katičić i Tomislav Ladan (1932. – 2008.), a o predloženoj su tekstu 13. ožujka 1967. na zajedničkome sastanku tri i pol sata raspravljala tijela Matice hrvatske (Glavni odbor, Nadzorni odbor i partijski aktiv) prihvativši ga uz neznatne promjene.

Pod nazivom *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika* tim se dokumentom tražilo dvoje:

a) „Ustavnim propisom utvrditi jasnu i nedvojbenu jednakost i ravnopravnost četiriju književnih jezika: slovenskoga, hrvatskoga, srpskoga i makedonskoga.“ U tom je smislu predložena nova formulacija iz spomenutoga čl. 131. Ustava SFRJ: „Savezni zakoni i drugi opći akti saveznih organa objavljuju se u autentičnom tekstu na četiri književna jezika naroda Jugoslavije: srpskom, hrvatskom, slovenskom, makedonskom. U službenom saobraćaju organi federacije obavezno se drže načela ravnopravnosti svih jezika naroda Jugoslavije.“

b) „U skladu s gornjim zahtjevima i objašnjenjima potrebno je osigurati dosljednu primjenu hrvatskoga književnog jezika u školama, novinstvu, javnom i političkom životu, na radiju i televiziji kad god se radi o hrvatskom stanovništvu, te da službenici, nastavnici i javni radnici, bez obzira otkuda potjecali, službeno upotrebljavaju književni jezik sredine u kojoj djeluju.“

Nastala bez znanja, bar se tako dotada činilo, sveprisutne, sveznajuće i svemogućće Partije (koja je još na VI. kongresu održanu u studenome 1952. u Zagrebu preime-novana u Savez komunista Jugoslavije, SKJ), *Deklaracija* je, nakon što ju je potpisalo osamnaest (zapravo sedamanest!) nacionalnih ustanova, odjela i instituta JAZU, sveučilišnih katedara i udruga, *u petak 17. ožujka 1967.* objavljena na naslovnici 359. broja tjednika „Telegram“, „jugoslavenskih novina za društvena i kulturna pitanja“ (kako mu je tada glasilo „podnaslov“). [Taj je broj u Zagrebu raspačavan večer prije, u četvrtak 16. ožujka.]

Sljedećega dana, u subotu 18. ožujka 1967., u Zagrebu je, po riječima Mike Tripala (1926. – 1995.), održan *ad hoc* sastanak dijela članova Izvršnog komiteta i Predsjedništva CK SK Hrvatske s direktorima dviju glavnih informativnih kuća u SR Hrvatskoj: s Ivom Bojanićem (1928. – 2016.), direktorom RTV Zagreb i Božidarom Novakom (1925. – 2013.), direktorom novinske kuće „Vjesnik“. Na tom je sastanku dogovoren sadržaj prvih dvaju negativnih anonimno objavljenih komentara s osudom *Deklaracije* kao politički štetna čina. Komentar Radio-televizije Zagreb objavljen je 19. ožujka 1967. navečer (v. prvi prilog ovomu članku). „Vjesnikov“ anonimni komentar „Politika, a ne lingvistika“ također je objavljen u nedjelju 19. ožujka 1967. (a dostupan je bio od subote navečer). Istoga dana [!] prenijeli su ga beogradski dnevnik „Borba“ (19. ožujka 1967., str. 4.) i „Politika“ (19. ožujka 1967., str. 8.), čime je *Deklaracija* izašla iz republičkih okvira, čemu je nedvojbeno „pripomoglo“ i to što je skupina članova Udruženja književnika Srbije upravo 19. ožujka 1967. sastavila i objavila svoj odgovor na zahtjeve iznesene u *Deklaraciji* poznat kao *Predlog za razmišljanje* (v. „Borbu“ od 2. travnja 1967., str. 5.).

Brzina kojom je sastavljen *Predlog za razmišljanje* objašnjava se činjenicom da je jedan od šapirografom umnoženih primjeraka *Deklaracije* koji su dijeljeni članovima Društva književnika Hrvatske (DKH) prije plenuma održanog 15. ožujka 1967. dospio u Beograd prije „Telegrama“. U dvama izvorima navodi se ime istoga hrvatskog književnika koji da je taj primjerak *Deklaracije* odnio u Beograd. U prvome piše: „Dodao bih k tome da tekst 'Deklaracije' nije u ustanovama bio umnažan, nego čitan i zatim usvajan. Izuzetak je bio DKH. Onamo sam tekst odnio ja, a preuzeo ga je tadašnji predsjednik Vl. Pavletić. Za skup svoga članstva, održan 15. III. Uprava DKH dala ga je umnožiti, pa je svaki član DKH pri ulazu dobivao svoj primjerak. Tako se dogodilo da je još istu večer jedan (meni nepoznat) član DKH odnio jedan primjerak u Beograd, gdje su književni krugovi smjesta na 'Deklaraciju' odgovorili tekstom 'Predlog za razmišljanje'. Godine 1992. rekao mi je akad. Vlatko Pavletić, da je tekst u Beograd odnio Vlado Gotovac.“⁹ Isti podatak, također iz druge ruke, donosi i drugi izvor: „Poslije su mi neki kolege rekli da je on [tj. Vlado Gotovac] prvi odnio tekst *Deklaracije* u Beograd i tako prvi upoznao beogradske pisce s njenim sadržajem, prije nego je i objavljena, nakon čega su mogli tako promptno objaviti svoj 'Predlog za razmišljanje', ili kako li se već zvao taj njihov tuk na utuk.“¹⁰

Daljnje važne korake u „jugoslavizaciji“ *Deklaracije* predstavljaju dva istupa Josipa Broza Tita za njegova posjeta Kosovu i Metohiji: zdravica koju je 25. ožujka

⁹ Miroslav Brandt, *Život sa suvremenicima. Političke uspomene*, P.I.P. Zagreb, 1996., str. 81.

¹⁰ Slobodan Novak, *Protimbe. Prenađene i proširene Digresije*, Matica hrvatska, Zagreb, 2010., str. 246

1967. održao u hotelu „Božur“ u Kosovskoj Mitrovici (u kojoj je, uz ostalo, izjavio: „Mi, drugovi, ne živimo od gramatike, od ovog ili onog dijalekta, već od onog što stvore stvaralačke ruke naših radnih ljudi.“) i govor na političkom skupu u Prištini dan poslije.¹¹

Jugoslavensko značenje štetnosti Deklaracije nije propustio istaknuti ni Edvard Kardelj (1910. – 1979.), tada član Predsjedništva CK SKJ i predsjednik Savezne skupštine, koji se na svečanoj sjednici CK SK Slovenije u povodu 30. obljetnice osnutka KP Slovenije opširno osvrnuo i na autore i potpisnike Deklaracije:

„Ali, svako onaj tko politiku krije pod drugim imenom mora računati da će uprkos tome dobiti odlučan politički odgovor progresivnih snaga našeg socijalističkog društva. [...]

Primjer nedavne zagrebačke 'Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika' još je jedna potvrda te istine. Kad je 1963. god. ustavna komisija radila prve nacрте sadašnjeg Ustava, ona je upotrebljavala iste jezičke [!] termine kao prošla dva jugoslovenska [!] ustava [t. j. Ustav FNRJ iz 1946. i Ustavni zakon iz 1952.]. Ustavna komisija dobila je tada zahtev [!] da ustav respektuje [!] sporazum postignut između Matice srpske i Matice hrvatske u pogledu termina srpskohrvatski odnosno hrvatskosrpski jezik. Ustavna komisija usvojila je taj zahtjev iako smo mnogi mislili da takva i slična pitanja radije rešava [!] praksa bratske saradnje [!] između dva naroda, a ne zakoni. Bilo je, međutim, rečeno da je to slobodan sporazum najnadležnijih kulturnih faktora o problemu jezika koji su državni i politički organi, dakle, dužni podržati.

Sada, međutim, ista Matica hrvatska – bar formalno – fungira kao organizator akcije koja traži od Savezne skupštine izmenu [!] tog sporazuma, sa kojim su se sasvim dobrovoljno i bez ikakve veze sa bilo kakvim saveznim državnim ili političkim organima saglasile [!], u ime hrvatske i srpske kulturne javnosti, Matica srpska i Matica hrvatska. Ta činjenica sama za sebe dovoljno ubedljivo [!] govori da je prava suština i pozadina i ove i sličnih akcija određena politika, a ne jezik.

Među ljudima, koji su podržali zagrebačku Deklaraciju ima značajnih imena u našem javnom, a naročito kulturnom životu. Njima nije moguće prebacivati [tj. prigovarati] da su se odlučili za podršku Deklaracije zbog antisocijalističkih ili antidemokratskih pobuda. Ali, u svakom slučaju možemo im prebaciti [!] slepo naslanjanje [!] političkoj provokaciji koja je mogla koristiti svim drugim tendencijama u našem društvenom životu, samo ne interesima istinskog utvrđivanja i razvijanja

¹¹ Vjesnik donosi opširan izvještaj o tome: „Čitava Jugoslavija ogorčeno osuđuje Deklaraciju“, *Vjesnik*, 27. ožujka 1967., str. 1-2.

samoupravnih i demokratskih odnosa u našem društvu i normalnom demokratskom razrešavanju [!] takvih i sličnih pitanja zbog kojih su podržali zagrebačku Deklaraciju.

Ukratko, ispoljili su krajnju političku nepismenost kod ocene [!] suštine i posledica [!] akcije, koju bi morali odbaciti već zbog same činjenice da je bila započeta i organizovana van i iza leđa čitavog sistema naših demokratskih institucija, u kojima se takva pitanja mogu demokratski razrešavati [!].

Nesposobni za takvu ocenu [!], oni su nužno morali postati slepo [!] oruđe kojim se danas pokušavaju poslužiti sa zloupotrebom našeg demokratskog sistema nosioci različitih nesocijalističkih i nesamoupravnih tendencija u našem društvenom životu, kako bi sakrili pravu suštinu svoje političke akcije.¹² [*Napomena*: Vjerojatno Tanjugov srpski prijevod sa slovenskog u prvom izdanju „Vjesnika“, koje se ovdje navodi, nepotpuno je kroatiziran, na što se na više mjesta upozorava u tekstu!]

Već u ponedjeljak 20. ožujka 1967. započela je dobro orkestrirana *politička akcija* (s pravom nazivana hajkom i harangom) u vezi s *Deklaracijom*, njezinim inicijatorima, autorima i potpisnicima.

[Zbog mladih čitatelja, koji to vjerojatno ne znaju, treba reći da je učinkovitost takva u socijalističkim društvima uobičajena načina političkog obračuna u FNRJ / SFRJ prije *Deklaracije* provjerena nekoliko puta: od 1945. u obračunu s reakcijom, klasnim neprijateljima i kulcima; 1946. u vezi sa suđenjem nadbiskupu Alojziju Stepincu i suoptuženicima; 1948. i poslije u vezi s rezolucijom Informbiroa i u obračunu s tzv. informbirovcima (ibeovcima); 1954. u ideološkom „obračunu“ s Milovanom Đilasom (1911. – 1995.) te 1966. na već spomenutu Brijunskome plenumu u osudi unitarizma i smjeni A. Rankovića.]

Glavnu riječ u toj hajci protiv *Deklaracije* imala su različita partijska i politička tijela SR Hrvatske, ali nije malen udio ni drugih: niza osnovnih organizacija SK, Sveučilišnoga komiteta SKH-a i Gradskoga komiteta SKH-a Zagreba. Danima su osude stizale sa svih strana: iz gradskih i općinskih komiteta Saveza komunista Hrvatske, iz osnovnih organizacija SK i SSRN, iz brojnih ustanova, sa zborova prosvjetnih radnika, iz sela i gradova javljali su se učenički domovi, omladinske i boračke organizacije, rezervni oficiri, izviđači, ferijalci. I niz se ogranaka / pododbora Matice hrvatske (u Dubrovniku, Gospiću, Karlovcu, Osijeku, Puli, Rijeci, Sisku, Slavonskome Brodu, Šibeniku, Vinkovcima – Vukovaru – Iloku i Zadru) vrlo brzo distancirao od vlastite središnjice (v. priloge ovomu članku od drugoga do dvanaestoga). Posebno su bile *dirljive* poruke podrške i iskazi neupitne odanosti upućivane CK-u SK-a Jugoslavije

¹² Edvard Kardelj, „U samoupravljanju – odlučuje revolucionarno mjesto komunista“, *Vjesnik*, god. XXVII., br. 7241, 16. travnja 1967., str. 3.

i Hrvatske sa zborova radnih ljudi niza uspješnih i pomanje uspješnih socijalističkih *radnih organizacija* (tvornica i poduzeća) čiji su zaposlenici, posve logično, bili manje zainteresirani za svakodnevna „trivijalna“ egzistencijalna pitanja poput radnih uvjeta ili visine plaće (tj. *osobnoga dohotka*) negoli su bili *iskreno i snažno* zainteresirani za osudu *Deklaracije*, koju većina nije ni vidjela, akmoli pročitala, što nimalo nije štetilo čvrstoći uvjerenja da je posrijedi „zloupotreba demokracije“, „štetan politički akt“, „poigravanje nacionalnim osjećajima“, „politički eksces koji šteti hrvatskom narodu“, „maska iza koje se krije šovinizam“, konačno i „akt političkog sljepila“ (M. Božić) i „neprijateljski akt prema sadašnjoj fazi naše revolucije“ (V. Bakarić) koji zaslužuje najoštriju osudu (v. sedmi, dvanaesti i trinaesti prilog).

[Usput, lijepa bi se hrestomatija bezgranične vjernosti radničke klase vodstvima Saveza komunista Jugoslavije i Hrvatske i hinjene odanosti voljenomu vođi mogla sastaviti od pisama i brzjava što su hrpimice pristizali s osudama i *Deklaracije* i ljudi, navlastito članova SK-a, povezanih s njom!]

Pisani su mediji, dnevници i tjednici, danima i tjednima ustrajno objavljivali pisma stvarnih ili, češće, izmišljenih čitatelja ozbiljno zabrinutih za sudbinu tekovina socijalističke revolucije, samoupravnoga socijalizma, bratstva i jedinstva koje je donošenje *Deklaracije* očito vrlo ozbiljno ugrozilo.

Vladimir Bakarić u svom uvodnom izlaganju na VII. plenumu IK CK Hrvatske spominje da se vodstvo jugoslavenskih komunista u SR Hrvatskoj u pripremi za raspravu o *Deklaraciji* i uopće o „*žarištima nacionalističkih skretanja*“ u Hrvatskoj prethodno savjetovalo s centralnim komitetima Saveza komunista SR Srbije i SR Bosne Hercegovine. Dok su *drugarske konzultacije* s komunistima u SR Srbiji donikle razumljive zbog *Predloga za razmišljanje* koji je nastao na njihovu „političkom terenu“, posve je drugačija „priča“ s komunistima i jezičnim stanjem u SR Bosni i Hercegovini.

Do *Deklaracije* o tom se stanju, o kojem su po zadatku skrbbili srpski jezikoslovci Jovan Vuković (1905. – 1979.) i Svetozar Marković (1912. – 1984.), nije mnogo ni govorilo ni pisalo. Činilo se, dakle, da je sve u najboljem redu sve dok na Petom kongresu jugoslavenskih slavista, koji je održan upravo u Sarajevu od 13. do 17. rujna 1965., srpska jezikoslovka Milka Ivić (1923. – 2011.) nije pokrenula razgovor o dvjema nacionalno-područnim varijantama (istočnoj/srpskoj/beogradskoj i zapadnoj/hrvatskoj/zagrebačkoj) književnoga jezika: „Naša jezička stvarnost je danas ovakva: postoje osnovne varijante onoga što se popularno naziva književnim jezikom (a što odavno već ima svoj precizni naučni termin: „standardni jezik“ ili „jezik kulture“); jedna se govori pretežno u istočnoj polovini srpskohrvatske jezičke teritorije

(gde je najveći kulturni centar Beograd), a druga pretežno u zapadnoj (sa Zagrebom kao glavnim centrom). One se između sebe ne razlikuju, razume se, isključivo po izgovoru starog jata. Ima tu još niz drugih razlika, prvenstveno u leksici (da bi se čovek potpuno u to uverio, dovoljno je samo da uzme u ruke isti broj lista „Borba“ koji je istoga dana objavljen u Beogradu, u istočnoj varijanti, i u Zagrebu, u zapadnoj).¹³ Neki su na izloženoj osnovi odmah nastavili razmatranje o trećoj (bosansko-hercegovačkoj) varijanti.¹⁴ Međutim, u tada vođenoj raspravi ubrzo se pokazalo da je „tolerantno i pravilno, pa i idilično rješavanje jezične politike u toj miješanoj srpskoj i hrvatskoj republici“¹⁵, kako se službeno prikazivalo, bar što se Hrvata tiče, bilo podosta daleko od istine. Zato je IK CK SK Bosne i Hercegovine na svojoj proširenoj sjednici održanoj 27. ožujka 1967.¹⁶ reagirao vrlo oštro i protiv *Deklaracije* i protiv *Predloga za razmišljanje*. Odmah su se jugoslavenskoj javnosti obratili profesori i suradnici Filozofskoga fakulteta sarajevskoga sveučilišta.¹⁷

Teška politička osuda obaju spisa ponovljena je i na 12. sjednici CK SK BiH održanoj 13. travnja 1967. sazvanoj zbog problema u rudarstvu (!):

„Najveći dio diskusije u vezi sa prvom tačkom dnevnog reda odnosio se na idejno-politički sadržaj 'Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika' i 'Predloga za razmišljanje'. Milan Knežević, Ivo Jerkić, Hamdija Pozderac, Boško Šiljegović, Petar Dodik i Joco Marijanović istakli su da je Izvršni komitet dao adekvatnu kvalifikaciju ovih akata: da oni nisu samo izraz nacionalističkih i šovinističkih gledanja i opredjeljenja njihovih potpisnika, nego i pokušaj otvorene političke diverzije protiv bratstva i jedinstva, ravnopravnosti naroda i narodnosti i socijalističkog patriotizma naroda Jugoslavije.

Svi učesnici u diskusiji u ovom pitanju istakli su da su komunisti i drugi građani Bosne i Hercegovine dostojanstveno i odlučno reagovali na ove šovinističke akte, dajući punu podršku stavu koji je zauzeo Izvršni komitet. Međutim, u razvoju diskusije o ovoj pojavi istaknute su i neke krajnosti. Na primjer, uopšteno pripisivanje šovinizma i onoj inteligenciji koja ne samo da nema ništa zajedničko sa duhom

¹³ Milka Ivić, „Problem norme u književnom jeziku“, Referat na Petom kongresu jugoslavenskih slavista u Sarajevu, *Jezik*, Zagreb, XIII. (1965.) 1., str. 3.

¹⁴ Mate Hraste, „O trećoj varijanti hrvatskosrpskog književnog jezika“, *Jezik*, Zagreb, XIII. (1966.) 3, str. 106–113.

¹⁵ Ljudevit Jonke, „Peti kongres jugoslavenskih slavista u Sarajevu (Neki nesporazumi o osnovnim pitanjima)“, *Jezik*, Zagreb, XIII. (1965.), str. 31–32. [= *Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća*, str. 333–334., Matica hrvatska, Zagreb, 1971.]

¹⁶ V. *Oslobođenje* od 29. ožujka 1967., str. 1. i *Vjesnik*, god. XXVII., br. 7223, 29. ožujka 1967., str. 3.

¹⁷ „Otvoreno pismo jugoslavenskoj javnosti“, *Vjesnik*, 29. ožujka 1967., str. 3. V. šesnaesti i sedamnaesti prilog članku

„Deklaracije“ i „Predloga“, već im se i odlučno suprotstavila kao i svi progresivni ljudi, odvajajući nauku od reakcionarne djelatnosti. Istaknuto je, takođe, da u opštoj osudi ovih reakcionarnih akata sada ima i novih pokušaja oživljavanja pseudojugoslovenstva, kao unitarističke koncepcije.¹⁸ Godinu dana poslije, kad je analizirao „sprovođenje stavova, koji su zauzeti na proširenoj sjednici Izvršnog komiteta 27. marta 1967. godine i usvojeni na XII sjednici Centralnog komiteta CK SK BiH“, IK CK SK BiH, unatoč tomu što se još javljala „pojedinačna neshvatanja i otpori“, „konstatovao [je] da je pitanje jezika u našoj republici osjetljivo i zbog toga što je u Bosni i Hercegovini malo područja koja su nastanjena stanovništvom isključivo jedne nacionalnosti. Narodi Bosne i Hercegovine, Srbi, Hrvati i Muslimani, ravnopravno se i slobodno služe i jednom i drugom varijantom hrvatskosrpskog, odnosno srpskohrvatskog jezika, miješajući njihova varijantna obilježja.“¹⁹

Ti napadi na Deklaraciju i Predlog s jedne su strane potaknuti strahom bosansko-hercegovačkoga partijskog vodstva od svakoga pokušaja miješanja „sa strane“ u vrlo osjetljivo unutarnje stanje u SR Bosni i Hercegovini, dok je, s druge strane, polaganje temelja vlastitoj jezičnoj politici kojoj cilj nije bila treća varijanta nego „miješanje“ varijantnih obilježja s ciljem da se oblikuje vlastiti „međuvarijantni (sc. međuvarijantski) tip“ kao neutralizacija varijantnih razlika. Taj će „međuvarijantni tip“ službena jezična politika, kojoj je *impuls primus* bilo upravo donošenje *Deklaracije*, razmjerno brzo preoblikovati u *bosanskohercegovački književnojezički izraz* čijim su nametanjem kao službenoga jezičnog idioma u komunikacijskome prostoru SR Bosne i Hercegovine, unatoč deklarativnu isticanju prava na slobodan *individualni* (!) jezični izbor, bili nedvojbeno najviše oštećeni tamošnji Hrvati.²⁰

Spomenuta *politička akcija* u vezi s Deklaracijom potrajala je samo mjesec dana i od tih tridesetak dana nije bilo nijednoga dana bez vijesti o važnim sastancima na kojima se raspravljalo o štetnosti *Deklaracije*. Hajka je službeno završena na VII. plenumu CK SK Hrvatske. Inicijalno, taj se plenum trebao održati već 4. travnja 1967. Međutim, 3. travnja 1967. navečer Tanjug [Telegrafska agencija nove Jugoslavije] prenio je informaciju sa sjednice Predsjedništva IK CK SK Hrvatske da se plenum odgađa za kasniji nadnevak.²¹ Za tu su odgodu navedena četiri razloga: 1. da bi se

¹⁸ *Oslobođenje*, god. XXIII., br. 6775, 21. travnja 1967., str. 2.

¹⁹ „Najveća tolerancija u upotrebi jezičkih varijanti“, *Oslobođenje*, 20. travnja 1968., str. 3.

²⁰ Marko Samardžija, „Deklaracija i hrvatska jezična samosvijest“, u: *Godišnjak za kulturu, umjetnost i društvena pitanja Matice hrvatske Vinkovci*, sv. 16. (za god. 1998.), str. 111–120. Vinkovci, 1999. [=Nekoć i nedavno: odabrane teme iz leksikologije i novije povijesti hrvatskoga standardnoga jezika.]. Velika edicija, knj. 139., str. 108–115., Biblioteka Dometi (nova serija Rijeka, Izdavački centar Rijeka), Rijeka, 2002.]

²¹ V. „Odgođen plenum CK SK Hrvatske“, „Vjesnik“, 4. travnja 1967., str. 1. i „Odgođena sjednica CK SKH“, „Večernji list“, 4. travnja 1967., str. 1.

omogućilo što temeljitiju pripremu plenuma; 2. kako bi se obavile već spomenute „konzultacije s drugovima iz CK SK Srbije i CK SK Bosne i Hercegovine“; 3. „da bi se – po riječima V. Bakarića – članovima omogućilo da se bolje upoznaju s materijalima i stvorenom situacijom kako se odluke sjednice ne bi svele na diskusiju i osudu Deklaracije i njenih tendencija“ i 4. da se na plenumu „stvar Deklaracije ne treba promatrati izolirano nego da uključimo kod toga stvorenu atmosferu i one institucije i ljude koji su tu atmosferu stvarali“, drugačije rečeno da se na plenumu identificiraju sva glavna „žarišta nacionalističkih skretanja kod nas“ [tj. u SR Hrvatskoj], poimence Matica hrvatska, Društvo književnika Hrvatske, Matica iseljenika Hrvatske i Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske.²²

Konačno, VII. plenum CK SK Hrvatske održan je 19. i 20. travnja 1967. Nakon duge diskusije i jednoglasne osude *Deklaracije* na kraju je, uz uobičajene zaključke, pročitana i prihvaćena *Izvještaj Komisije Predsjedništva i Izvršnog komiteta CK SKH o poduzetim mjerama u vezi s Deklaracijom*. Uz predsjednika Peru Pirkeru (1927. – 1972.), članovi te komisije bili su dr. Vladimir Bakarić, Milutin Baltić (1920. – 2013.), Mirko Božić (1919. – 1995.), Duje Katić (1927. – 1968.) i Miko Tripalo.

Praktički još dok su se čitali zaključci VII. plenuma, nakon kraćega boravka u Starome Petrovu Selu, gdje su ga, uz druge, dočekali predsjednik Sabora Ivan Krajačić Stevo (1906. – 1986.) i član IK CK SKJ Marijan Cvetković (1920. – 1990.), u Zagreb je [neočekivano?] Plavim vlakom stigao Veliki vođa kako bi, na proputovanju, iz prve ruke bio obaviješten o rezultatima borbe protiv hrvatskoga nacionalizma.²³

U mjesec dana *političke hajke* na *Deklaraciju* objavljeno je obilje danas podosta zaboravljene, pa i teže dostupne a vrijedne građe koju čine vijesti, autorski članci, (potpisani i nepotpisani) komentari, izjave, intervjui, naknadna objašnjenja i demantiji, forumske rasprave, zaključci i osude. Zato je knjiga *Deklaracija o položaju i nazivu hrvatskog književnog jezika 1967. – 2017.* koju je izdala Matica hrvatska *samo izbor* iz te bogate, vrijedne i zanimljive građe. Sastavljena je tako da mogne biti dvoje: *podsjetnik* i *povijesna čitanka*. Prvo, tj. *podsjetnik*, onima koji duže pamte i koji su u nekoj životnoj dobi bili suvremenici događaja o kojima knjiga govori. Drugo, tj. kao

²² Opširnije o tom kako je vodstvo Saveza komunista Hrvatske obračun s *Deklaracijom* vješto proširilo na sva žarišta nacionalističkih skretanja uključivši uz Maticu iseljenika i Institut i njihove čelne ljude umirovljene generale Većeslava Holjevca (1917. – 1970.) i dr. Franju Tuđmana (1922. – 1999.), koji su već bili u dobranu „raskoraku“ s vodstvom Saveza komunista Hrvatske, tako da je VII. plenum bio najava konačna političkog „obračuna“ i s njima, v. Franjo Tuđman, *Bespuća povijesne zbiljnosti: Rasprava o povijesti i filozofiji zlosilja*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1990, str. 58-59 i Franjo Tuđman, „Hrvatska povijest je moja povijest“, u: *Ljudi iz 1971. – Prekinuta šutnja*, 189–218, Izabrao i uredio Milovan Baletić, NIŠPRO Vjesnik, Zagreb, 1990.

²³ „Predsjednik Tito u Zagrebu“, *Vjesnik*, 21. travnja 1967., str. 1. i „Tito u Zagrebu“, *Večernji list*, 21. travnja 1967., str. 1.

povijesna čitanka, ova bi knjiga trebala poslužiti onima koji su u vrijeme o kojem knjiga govori bili bezbrižna djeca ili se nisu još ni rodili.

Prilozi su za uvrštenje u knjigu birani po svojoj dokumentarnoj vrijednosti, ali i po svojoj ilustrativnosti. Pritom je prednost dana onim autorima koji su u međuvremenu zauzeli mjesto u hrvatskoj političkoj povijesti, u hrvatskoj književnosti i kulturi pa su po njima nazvane ulice, trgovi, škole i druge ustanove.

[Kod pripadnikā naraštājā rođenih potkraj SFRJ ili u Republici Hrvatskoj ne malu zbuđenost pobuđuje činjenica da iz priloga uvrštenih u knjigu jasno izlazi kako su svoje, nerijetko vrlo važno mjesto među kritičarima i osuditeljima *Deklaracije*, zauzeli ljudi koji su samo godinu-dvije poslije imali važnu ulogu u *hrvatskome proljeću*, a neki i u političkom životu samostalne Republike Hrvatske, a da se u njihovim životopisima uredno prešućuje uloga koju su imali u osudi *Deklaracije*.]

Nakon političke osude *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika* postala je tema *non grata*, tj. i onda kad se spominjala (što je bilo vrlo, vrlo rijetko), o njoj se (uz, čini se, tek poneku iznimku)²⁴ govorilo isključivo negativno, što se nije promijenilo ni u vrijeme *hrvatskoga proljeća*, a ni nakon što je prvi od dvaju zahtjeva uvršten u treći „set“ ustavnih amandmana (XX. – XLII.) koji su usvojeni 30. lipnja 1971. i poslije inkorporirani u Ustav SR Hrvatske iz 1974. godine. Zato je izravnu vezu *Deklaracije* s brojnim kasnijim polemikama o hrvatskome jeziku, o njegovu službenome nazivu i položaju iznimno teško uočiti. Ali je zato *neupitan i postojan* njezin utjecaj *na stanje svijesti* hrvatske jezične (i nacionalne) zajednice, ponajprije na učvršćenje njezine *lojalnosti* prema vlastitomu jeziku, na oblikovanje ponosa na njegovu *prestiznost* i razgraničujuću (demarkacijsku) ulogu te na identitetnu i simbličku vrijednost, tj. na sve ono što participira u *vrijednosnom vidu jezičnoga identiteta* nekoga jezika onako kako ga je objasnio Radoslav Katičić: „Poznato je također da je jezik ljudima uvijek i nosilac nekih vrijednosti, da se prema njemu opredjeljuju: osjećaju ga kao svoj ili tuđ, kao lijep ili kao ružan, kao njegovan ili kao zapušten. On je simbol i uvijek nova potvrda duhovnoga bića i narodnosne pripadnosti, on im je, kako veli Herder, prava domovina. Jezik je dakle taj koji jest ne samo zato što je takav, a ne drukčiji, što je postao tako, a ne drukčije, nego i po tome što nosi te, a ne druge vrijednosti. *To je vrijednosni vid jezičnoga identiteta.*“²⁵

Drugim riječima, *Deklaracija* je najsnažnije djelovala upravo na ono u hrvatskoj jezičnoj zajednici što zagovornice i zagovornici *zajedničkoga* jezika danas neuspješno pokušavaju promijeniti.

²⁴ V. Tihomir Ponoš, *Na rubu revolucije – studenti 1971.*, Profil, Zagreb, 2007., str. 45.

²⁵ Radoslav Katičić, *Novi jezični ogledi*, Školska knjiga, Zagreb, 1986., str. 44.

Prilozi

I. prilog

Radio-televizija Zagreb: Jednostrana revizija novosadskog dogovora
Zagreb, 19. marta

U Hrvatskoj se nastavlja komentarisanje „Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika“. U redakcijskom komentaru Radio-televizije Zagreb, koji je sinoć emitovan, najpre se preciznije navode misli i stanovišta iz deklaracije [!], a zatim se daje osvrt na sam taj događaj i na njegove implikacije u sferi političkih odnosa.

„Upravo zbog ovakvih kulturno-političkih, ili još određenije, upravo zbog njezinih političkih implikacija, ne možemo se složiti s načinom kako su nam njeni potpisnici prezentirali aktuelnu problematiku ravnopravnosti zapadne varijante hrvatsko-srpskog jezika. Potpisnici deklaracije [!], kao i njeni inicijatori, navode da hrvatski i srpski književni jezik imaju zajedničku lingvističku osnovu. Baš zbog te činjenice trebalo je uzeti drugi put i druge metode u raspravi o daljnjem razvoju i budućnosti hrvatskog i srpskog književnog jezika“.

Razrađujući ideju o svrsishodnosti uzajamnih rasprava i dogovora, komentator RTV Zagreb podvlači:

„Činjenica je da ova deklaracija hrvatskih kulturnih ustanova, odnosno личности koje su pokrenule kroz ove ustanove tu akciju – znači određenu reviziju novosadskog dogovora o hrvatsko-srpskom odnosno srpskohrvatskom književnom jeziku. Činjenica je da se jedna strana, u ovom slučaju hrvatska, latila jednostrane akcije da bi se novosadski dogovor promijenio. Pa bez obzira na to što se potpisnici deklaracije obraćaju na Sabor Socijalističke Republike Hrvatske i na Skupštinu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije – ostaje nepobitna istina da su time zaobiđene mnoge druge, svakako prirodnije, pa uvjereni smo i efikasnije metode i putevi [!] za rješavanje onih pitanja koja su i dalje otvorena.“

Deklaracija je donesena u trenutku kada se živo raspravlja o daljem razvoju međunacionalnih odnosa u Jugoslaviji. Posle ove konstatacije, pisac osvrta, pored ostalog, nastavlja:

„Jezičko [sic!] pitanje samo je jedno, svakako jedno od bitnih pitanja u ovom kontekstu. Javljuju se različiti interpretatori problema otvorenih u sferi međunacionalnih odnosa, javljaju se pojedinci koji su zabrinuti za jugoslavenstvo, za bratstvo i jedinstvo naroda Jugoslavije, ili čak, u krajnjoj liniji, za sudbinu same Jugoslavije. Oni potcjenjuju tekovine koje su narodi Jugoslavije upravo u ovoj oblasti izgradili,

potćenjuju nove osnove bratstva i jedinstva koje je izgrađivano u jugoslavenskoj socijalističkoj zajednici tokom posljednjih 26 godina. Zbog toga se – kad je riječ o jezičnoj sferi – baš kod takvih protagonista i rodila koncepcija unitarističkog jugoslavenstva i koncepcija o jedinstvenom državnom jeziku. Pa kad bi taj državni jezik trebalo da bude srpskohrvatski, odnosno hrvatskosrpski, u njem bi bila sadržana ne samo srpska nego i hrvatska varijanta. A to je, u krajnjoj liniji, za Slovence, Makedonce i sve ostale koji ne govore hrvatskosrpskim jezikom sasvim svejedno, tj. njima je jednako tuđa i hrvatska varijanta u državnom jeziku. Na žalost, kod nas u Hrvatskoj, kad raspravljamo o problemima tzv. državnog jezika, često gubimo iz vida tu činjenicu i aktueliziramo samo pitanje odnosa srpske i hrvatske varijante.“

U zaključku svog članka [komentara?], komentator RTV Zagreb pledira za „jedini put koji nas u našem kulturnom i političkom razvoju može dovesti do nekih zadovoljavajućih rezultata – put uzajamnih rasprava, dogovora i odluka između svih onih koji dijele jedno kulturno-povjesno [sic!] blago“.

[*Napomena:* Integralni tekst komentara RTV Zagreb, dogovorena na sastanku u CK SKH u subotu 18. ožujka 1967. poslijepodne, nije, čini se, objavljen u pisanu obliku. Ovdje se donosi u inačici koja je s nadnaslovom „Povodom ‘Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika‘“ objavljena u beogradskome dnevniku „Politika“ u ponedjeljak. 20. ožujka 1967., str. 6. Članak je potpisan inicijalima S. O., vjerojatno Stevo Ostojić, dugogodišnji dopisnik „Politike“ iz Zagreba.]

II. prilog

Nismo bili upoznati

„Deklaracija o položaju i nazivu hrvatskoga književnog jezika“ koja se ovih dana pojavila u štampi, nezgodan je i veoma netaktičan gest jedne grupe kulturnih radnika. Ona prije svega ne polazi od naučnih motiva i u obliku i načinu kako je prezentirana javnosti izazvala je niz političkih implikacija u našem životu i predstavlja štetan politički gest.

Kao takva, ona dira i ugrožava velike tekovine naše socijalističke revolucije, prvenstveno bogatstvo [bratstvo?] i jedinstvo naših naroda.

Radni ljudi naše socijalističke zajednice, uvijek budni da spriječe onoga tko želi nanijeti štetu tekovinama revolucije, i ovaj put spremno su i odlučno istupili suprotstavljajući se jednom politički štetnom gestu.

Zbog toga i niz protestnih manifestacija među našim neposrednim proizvođačima u našoj Republici, i Ogranak Matice hrvatske u Sisku, na sjednici Upravnog

odbora, održanoj 24. ožujka pridružuje se osudi „Deklaracije o položaju i nazivu hrvatskog književnog jezika“.

Napominjemo da Ogranak Matice hrvatske nije bio upoznat s pripremama i donošenjem Deklaracije od Matice hrvatske u Zagrebu.

Kao što je već istaknuto u najvišim forumima Saveza komunista i Socijalističkog saveza radnog naroda, nerješениh [sic!] pitanja u sferi nacionalnih odnosa još uvijek ima u našoj višenacionalnoj zajednici, ali kao i do sada Savez komunista će, u što samo [sic!] čvrsto uvjereni, i u buduće rješavati probleme na jednoj ljudskoj i međusobnoj suradnji.

[*Jedinstvo* : organ Socijalističkog saveza radnog naroda kotara Sisak, god. XXII., br. 713. (929.) (20. ožujka 1967.), str. 3.]

III. prilog

Protest Ogranaka Matice Hrvatske u Dubrovniku

Budući da je Matica Hrvatska [sic!] jedan od potpisnika „Deklaracije o položaju i nazivu hrvatskoga književnog jezika“, a ovaj Ogranak kao sastavni dio Matice nije ni konsultiran niti je sudjelovao u izradi i donošenju Deklaracije, odlučio je na sastanku održanom u Dubrovniku 24. ožujka da se zbog nekih stavova i nejasnoća, kao i zbog načina kako je donesena, te političkih implikacija, odlučno ogradi od Deklaracije i od Vas [Glavnog odbora Matice hrvatske u Zagrebu] zatraži objašnjenje o motivima koji su potakli Maticu da ovako postupi.

Ogranak je uvjeren da u ovom trenutku ne postoje prepreke razvoju naše Republike i punoj afirmaciji hrvatskog naroda u materijalnom, kulturnom i nacionalnom pogledu, a u okviru Socijalističke Jugoslavije. Ogranak je također uvjeren da postoje povoljniji uvjeti, naročito u razdoblju poslije Brionskoga plenuma, da se sva otvorena pitanja, pa i ona vezana za nacionalnost i međunacionalne odnose, rješavaju putem otvorene javne rasprave, uz naučnu argumentaciju, a u atmosferi međusobnog povjerenja i poštivanja, te uz sudjelovanje svih društvenih i političkih faktora.

U Dubrovniku, 24. ožujka 1967.

Ogranak Matice Hrvatske

[*Dubrovački vjesnik*, god. XVII., br. 857. (25. ožujka 1967.), str. 5.]

IV. prilog

I riječki Pododbor Matice hrvatske osuđuje Deklaraciju

Radi obavještenja [sic!] javnosti Pododbor Matice hrvatske u Rijeci izjavljuje da nitko nije bio konzultiran, niti je itko od članova sudjelovao u pripremama i

objavljivanju spomenute Deklaracije. Prema tome osuđujemo Deklaraciju i odbijamo svaku političku odgovornost za posljedice koje je ona u javnosti opravdano stvorila.

Pododbor Matice hrvatske u Rijeci razmatrao je na sjednici Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika i u svom zajedničkom stavu naglasio da poštuje žrtve pale u borbi za stvaranje nove Jugoslavije i sve napore uložene u ravnopravnost bratskih naroda, kojoj je borbi i narod ovoga kraja dao dostojan doprinos.

Pododbor Matice hrvatske Rijeka odlučno odbija tekst Deklaracije koji je na takav način upućen u javnost i koji je svojim sadržajem stvorio političku konstelaciju koja nepovoljno utječe na odnose zajedničkog života i međunacionalnog sporazumijevanja. Polazeći sa stanovišta jedinstvene kulturne integracije hrvatskosrpskog jezičnog područja čije prve korake smo poduzeli u Novosadskom sporazumu, a budućnost treba da još više doprinese tom zbližavanju, naši narodi, posebno Hrvati i Srbi treba da u svojim programima razvijaju i unaprijede takve tendencije i da ne dozvole postavljanje međunacionalnih jezičnih odnosa u početnu fazu razgovora.

ZA PODODBOR MATICE HRVATSKE

dr Vinko Antić, predsjednik Pododbora Matice
hrvatske Rijeka i član-radnik Matice srpske

Vlado Pavlinić, potpredsjednik Pododbora
Matice hrvatske

Ljubo Pavešić, tajnik Pododbora Matice
hrvatske

[*Novi list*, god. XXI., br. 71. (27. marta // 1967.), str. 3.]

V. prilog

Ogranak MH Osijek: Za Deklaraciju saznali tek kad je objavljena

Ogranak Matice hrvatske u Osijeku i redakcija časopisa „Revija“ održali su 27. o. m. redoviti sastanak na kojem su razmatrali i situaciju nastalu poslije objavljivanja Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika.

Osječki ogranak Matice hrvatske izjavljuje da je za postojanje deklaracije [!] saznao tek iz štampe i da nitko od njegovih članova nije bio konzultiran niti je sudjelovao u pripremanju i potpisivanju kao i da su način i donošenje deklaracije [!] i njezin sadržaj višestruko štetni.

- Smatramo – kaže se u izjašnjenju članova ogranka i redakcije „Revije“ – da i tretiranje jezične problematike u višenacionalnoj zemlji ima biti podređeno učvršćivanju

bratstva, jedinstva i međunacionalnog povjerenja, da je ono istodobno i političko pitanje za čije su rješavanje potrebni demokratičniji i dostupniji putovi i načini. Stoga se ogranak [!] Matice hrvatske u Osijeku i redakcija časopisa „Revija“ ne samo ograđuju od teksta deklaracije [!] već ga i najoštrije osuđuju i odbacuju kao dokaz krajnjeg odsustva [!] političkog i naučnog sluha i odgovornosti.

Istodobno smatramo da i naknadna izjava Matice hrvatske ni u kojem slučaju ne objašnjava niti opravdava sudjelovanje ove institucije u donošenju i objavljivanju deklaracije [!] i predstavlja samo njezinu daljnju mistifikaciju, spektakularno spasavanje inicijatora i nepriznavanje zaslužene javne osude.

Kolektivi obiju kulturnih institucija zahtijevaju da se inicijatori i nosioci deklaracije [!] – kao što je istaknuto u diskusiji – potpuno demaskiraju i pred licem javnosti osude.

[*Vjesnik*, god. XXVII., br. 7233. (29. ožujka 1967.), str. 3.]

Napomena: Zanimljiv izvještaj sa sastanka Ogranaka Matice hrvatske u Osijeku objavio je *Glas Slavonije* u kojem se, u vlastitoj opremi, ističu neki dijelovi izjave:

Ogranak Matice hrvatske u Osijeku

Krajnje odsustvo političkog sluha

Izjava Matice hrvatske ni u kom slučaju ne objašnjava niti opravdava učešće ove institucije u donošenju deklaracije

OSIJEK, 28. ožujka. – Ogranak Matice hrvatske u Osijeku i redakcija časopisa „Revije“ [sic!] održali su sinoć sastanak na kome su razmotrili i nastalu situaciju poslije objavljivanja Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika.

- Osječki ogranak Matice hrvatske izjavljuje da je za postojanje Deklaracije saznao tek iz štampe, kaže se u izjavi ogranaka, i nitko od njegovih članova nije bio konzultiran niti je učestvovao u njezinom pripremanju i potpisivanju, kao i da su način i donošenje Deklaracije i njezin sadržaj višestruko štetni.

Smatramo da i tretiranje jezične problematike u višenacionalnoj zemlji, kaže se dalje u izjavi, ima biti podređeno učvršćivanju bratstva, jedinstva i međunacionalnog povjerenja, da je ono istovremeno i političko pitanje za čije su rješavanje potrebni demokratičniji i dostojniji putovi i načini. Stoga se Ogranak Matice hrvatske u Osijeku i redakcija časopisa „Revija“ ne samo ograđuju od teksta Deklaracije, već ga najoštrije osuđuju i odbacuju kao dokaz krajnjeg odsustva političkog i naučnog sluha i odgovornosti.

Na kraju se u izjave kaže:

„Istovremeno smatramo da i naknadna izjava Matice hrvatske ni u kojem slučaju ne objašnjava niti opravdava učešće ove institucije u donošenju i objavljivanju

Deklaracije i predstavlja samo dalju njenu mistifikaciju, spektakularno spasavanje inicijatora i nepriznavanje zaslužene javne osude.“

[*Glas Slavonije*, god. XXIV., br. 6751. (29. ožujka 1967.), str. 1.]

VI. prilog

Protest Ogranka Matice hrvatske u Šibeniku

Prošlog utorka poslije podne [21. ožujka 1967.] održan je prošireni sastanak Ogranka Matice hrvatske u Šibeniku. Na sastanku je raspravljano o Deklaraciji o položaju i nazivu hrvatskog književnog jezika, koju je potpisalo sedamnaest znanstvenih i kulturnih ustanova SR Hrvatske, među ostalim i Matica hrvatska.

Nakon što su članovi Ogranka oštro osudili Deklaraciju o položaju i nazivu hrvatskog književnog jezika, ocijenivši je jednoglasno kao destruktivni politički akt usmjeren na podrivanje bratstva i jedinstva hrvatskog i srpskog naroda, zaključeno je da se Glavnom odboru Matice hrvatske u Zagrebu uputi slijedeće [sic!] pismo:

MATICI HRVATSKOJ

Z A G R E B

Matičina 2

Na sastanku našeg Ogranka Matice Hrvatske [sic!] u Šibeniku oštro osuđujemo Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika i podvlačimo da Ogranak nije bio uopće konzultiran o sadržaju Deklaracije, niti je itko od članova sudjelovao u pripremama i donošenju Deklaracije.

Ocjenjujemo da je način donošenja Deklaracije neprihvatljiv, da zahtjev nije naučno osnovan i da je zato štetan, jer narušava bratstvo i jedinstvo jugoslavenskih naroda, koje je tako mukotrпно stečeno. Isto tako smatramo da se svi problemi, pa i problemi jezične prirode mogu u našem demokratskom sistemu rješavati i drugim putem, a ne ovako kako je to Deklaracija htjela.

UPRAVNI ODBOR

[*Šibenski list*, god. XVI., br. 758. (29. ožujka 1967.), str. 1.]

VII. prilog

Deklaracija naučno promašena a politički štetna

Članovi pododbora Matice Hrvatske [u Puli!] i Uredništva „Istarskog mozaika“ na sastanku održanom 29. ožujka 1967. godine jednodušno su osudili „Deklaraciju o položaju i nazivu hrvatskog književnog jezika“ [sic!], smatrajući je naučno promašenom

a politički štetnom jer po svojim stavovima i nejasnoćama ne predstavljaju [!] put za rješavanje postojećih problema u oblasti kulture i međunacionalnih odnosa Srba i Hrvata već mobilizira i okuplja razne nacionalističke i šovinističke grupe na srpskoj i na hrvatskoj strani kojima je Deklaracija dobro došao povod za destruktivno djelovanje. Ukoliko ima nekih problema za raspravljenje [sic!], neka se zajednički raspravlja sa predstavnicima srpskih naučnih i kulturnih organizacija i ustanova, a na načelima novosadskog dogovora o jeziku.

Naglašavamo da nas o pripremanju kao ni o Deklaraciji samoj, Matica Hrvatska [!] u Zagrebu nije informirala.

PODODBOR MATICE HRVATSKE I
UREDNIŠTVO „ISTARSKOG MOZAIKA“

[*Glas Istre*, god. XXIV., br. 15. (7. travnja 1967.), str. 3.]

VIII. prilog

Osuđena Deklaracija

I u karlovačkom kotaru u mnogim općinama i radnim organizacijama osuđena je „Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika“, njeni autori i potpisnici i način na koji je objelodanjena.

Deklaracija je osuđena i na posljednjoj sjednici Skupštine kotara Karlovac, na konferencijama SSRN u Ogulinu, Ozlju i Vrbovskom odakle su protestna pisma upućena Glavnom odboru SSRN Hrvatske. U pismima se energično traži da potpisnici i autori Deklaracije snose određene konzekvence.

Najveći miting radnika održan je prošlog tjedna u Pamučnoj industriji Duga Resa. Oko 1200 radnika pismom Glavnom odboru SSRN osudilo je Deklaraciju. U Dugoj Resi protiv Deklaracije izjasnili su se i bivši borci na skupštini SUBNOR-a ove općine. Protiv Deklaracije i njenih autora protestirali su politički aktivni u T. Korenici, Vojniću, Dugoj Resi, Gračacu, Vrginmostu, te mještani 7 sela bivše općine Krstinja.

Deklaracija je osuđena i na posljednjoj proširenoj sjednici Kotarskog komiteta SK Karlovac, sindikalnoj skupštini „Novotehne“ i mnogim drugim skupovima radnih ljudi karlovačkog kotara.

Protiv Deklaracije se izjasnio i Ogranak Matice hrvatske u Gospiću i Karlovcu. (*Karlovački tjednik : organ SSRN općine Karlovac*, god. XVI., br. 12., 30. ožujka 1967., str. 1.)

Napomena: Podatak da se Ogranak Matice hrvatske u Karlovcu izjasnio protiv Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika ponovljen je i u uredničkome komentaru tjedan dana poslije. V. „Jedinstveni“, *Karlovački tjednik*, 6. travnja 1967., str. 1. Ipak, za razliku od većine tadanjih lokalnih glasila, *Karlovački tjednik* nije objavio prosvjedno pismo karlovačkog Ogranka.

IX. prilog

Osuda Matice hrvatske u Slav[onskom] Brodu

Na osnovu [sic!] izjava članova Upravnog odbora Ogranka Matice hrvatske Slavonski Brod, Upravni odbor Ogranka daje slijedeću [sic!] izjavu:

Radi obavještenja [sic!] javnosti Upravni odbor Matice hrvatske u Slavonskom Brodu izjavljuje da nije bio konsultiran, niti je itko od članova sudjelovao u pripremanju ili pri donošenju i objavljivanju „Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika“. Cijela akcija je za sve članove Upravnog odbora bila nepoznata do dana objavljivanja deklaracije [!] u štampi.

Odbijamo tekst deklaracije koji je na takav način upućen javnosti i koji je svojim sadržajem stvorio političku konstelaciju koja nepovoljno utječe na odnose i zajednički život naših naroda i njihovo međunacionalno sporazumijevanje.

Mišljenja smo da otvorene probleme o pitanjima jezika treba rješavati na način novosadskih dogovora [sic!], a sve ono što prelazi okvire lingvistike i poprima obilježje političke akcije – treba raspravljati uz široko konsultiranje članova Saveza komunista i Socijalističkog saveza i donositi odluke u Saveznoj skupštini. Podržavamo mišljenje da je „Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika“ prešla okvire lingvistike i da su njeni potpisnici prisvojili pravo političke akcije za koju ih nitko nije ovlastio.

Upravni odbor
Ogranka Matice hrvatske
Slavonski Brod

(*Brodski list*, god. XX., br. 13. (31. marta /! 1967.), str. 7.)

X. prilog

Ograđivanje od Deklaracije

Upravni odbor Ogranka Matice hrvatske u Zadru na svom sastanku od 29. III 1967. godine raspravljao je o „Deklaraciji o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika“ i

nakon razmatranja dao punu podršku stavovima Izvršnog komiteta CK SKH i Glavnog odbora SSRNH i široke javnosti SR Hrvatske pridružujući se njihovoj osudi ovog akta koji ne pridonosi ostvarenju ideja Matice hrvatske o bratskoj uzajamnosti naših naroda i razvoju njihovih kultura u jugoslavenskoj socijalističkoj zajednici.

Upravni odbor izjavljuje da nitko od njegovih članova nije konzultiran u toku priprema i publiciranja pomenute [sic!] „Deklaracije“.

[*Narodni list*, god. XVIII. (CVI.), br. 809. (1. travnja 1967.), str. 10.]

XI. prilog

Pismo Podobora Matice Hrvatske iz Gospića

Članovi podobora Matice Hrvatske [sic!] u Gospiću, raspravljajući o „Deklaraciji o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika“ i o njenoj političkoj štetnosti složili su se u slijedećem [!]:

- ne ulazeći u jezičnu stranu Deklaracije, smatramo da su njene političke posljedice vrlo štetne, jer se Deklaracija poigrava sa nacionalnim osjećajima naših naroda, jer ona predstavlja na određeni način politički istup, koji šteti i samom hrvatskom narodu i jer ona omogućava oživljavanje negativnih pojava, koje udaraju protiv velikih tekovina naše revolucije – bratstva i jedinstva, slobode i ravnopravnosti naših naroda;

- Svjesni toga i sagledavajući takove štetne političke posljedice Deklaracije mi se od nje ograđujemo.

- Shvaćajući ulogu i zadatak Matice Hrvatske [!] općenito, a znajući njeno pozitivno djelovanje kroz historiju njenog postojanja, kao i njenu ulogu u daljnjoj izgradnji naših društvenih socijalističkih odnosa, tražimo da se članstvo Matice Hrvatske [!] i njeni podobori obavijeste o tome kako je došlo do potpisivanja Deklaracije po Matici i tko je to u njeno ime učinio.

- Kao društveni i politički radnici podržavamo izjavu i odluke Izvršnog komiteta CK SKH i CK SKS u odnosu na Deklaraciju i bezrezervno podržavamo zaključke Glavnog odbora SSRNH donošene [sic!] u vezi sa Deklaracijom.

Pododbor Matice Hrvatske

G o s p i ć

[*Ličke novine*, god. XV., br. 7. (335.) (1. travnja 1967.), str. 3.]

XII. prilog

Ogranak MH Vinkovci–Vukovar–Ilok osudio Deklaraciju

Ogranak Matice Hrvatske [sic!] Vinkovci – Vukovar – Ilok oštro je osudio Deklaraciju o položaju i mjestu [sic!] hrvatskog književnog jezika, čiji je inicijator i inspirator, nažalost Matica hrvatska u Zagrebu. Ujedno je ovaj ogranak, koji okuplja značajan broj kulturnih radnika Istočne Slavonije i Zapadnog Srijema, uputio oštar protest Upravnom odboru Matice hrvatske u Zagrebu, što o tako krupnom pitanju, nije bilo na koji način konzultirao njegove članove. Istakao je uvjerenje, da je to bio slučaj, da se deklaracija ne bi nikad pojavila. Što više, s deklaracijom iz novina se upoznao i predsjednik ogranka i član Glavnog odbora Matice hrvatske, prof. Dionizije Švagelj [1923. – 1985.], književni kritičar i esejista i član Društva književnika Hrvatske. Iz toga proizlazi da o deklaraciji [!] nije raspravljao niti Glavni odbor Matice hrvatske, a kamoli široko članstvo, što bi bilo sasvim prirodno u takvim prilikama, kada je riječ o narodnom i književnom jeziku.

S osudom deklaracije i protestom Matici hrvatskoj u Zagrebu su se složili članovi Ogranka Matice hrvatske Vinkovci – Vukovar – Ilok na sjednici, što je održana 7 aprila [!] u Vukovaru. Pri tome su podsjetili, da mnogonacionalno područje vinkovačko – vukovarsko – iločkog kraja ne osjeća da u hrvatsko-srpskom, odnosno srpsko-hrvatskom jeziku postoje makar i približno takvi problemi, kakvi su oni prikazani u deklaraciji [!]. Stoga i smatraju da je ovaj akt, ustvari, diverzija na najsvetiju tekovinu narodnooslobodilačke borbe jugoslavenskih naroda, bratstvo i jedinstvo, te ga s tog aspekta najoštrije i osuđuju. Članovi i simpatizeri Matice hrvatske ovoga kraja su za to, da se razvojni problemi u jeziku rješavaju onako kako su rješavani još prije stotinjak godina, a pogotovo kao što je to učinjeno Novosadskim dogovorom, prije nešto više od jedne decenije.

Također je na ovom sastanku Ogranak Matice hrvatske Vinkovci – Vukovar – Ilok skrenuta pažnja na prošlost ovoga kraja, koji je dao čitavu plejadu vrijednih umova, što su se zalagali za najnaprednije ideje u društvenom, kulturnom pa tako i jezičnom razvoju. Napomenuto je i to, da li može kultura ovoga područja zaboraviti da su Slavonci [Matija Antun] Reljković, [Vid] Došen, Makaranin i Kačić [sic!] bili ne samo inspirativni, već i stvarni uzori jezika narodnoga i djelu Vuka Karadžića, a prije toga Dositeju Obradoviću. U ovom našem Vukovaru, rodio se Zaharije Orfelin, biser srpske knjige svoga stoljeća: ovdje je u pohode majčinoj rodbini dolazio Branko Aleksije Radičević, rodbini Mihajlovićima [Mihailovićima!], od kojih je posebno Justin [1800. – 1849.] bio Gajeva i ilirička zastava, zajedno s Adžićem, Kajom, a protiv mađžarona i uskih nacionalista!

U Vinkovcima su živjeli i djelovali prosvjetitelji Relkovići, vođa ilirskog pokreta u Slavoniji [Mato] Topalović, realisti Josip i Ivan Kozarac, pa Joza Ivakić, čiji je sin kao

talac strijeljan 1942. u Zagrebu, pjesnik Vladimir Kovačić, te čitav niz pjesnika-skojevaca, s Babom Martinovskim i Slavkom Maderom na čelu. U Vinkovcima se rodio [Josip / Josif] Runjanin, porijeklom iz srpske porodice, kompozitor hrvatske himne. Ovdje se Dositej Obradović skrivao kod generala [Sebastijana] Prodanovića [Sebastian Freiherr Brodanovich von Ussitza-Kamenitza; ? – 1822.] prije svog dolaska u oslobođenu Srbiju 1804. godine, a da se i ne spominje pomoć, koja je u ovom gradu skupljena za ustanike tek oslobođene Srbije.

Na kraju je na sastanku ogranka Matice hrvatske Ilok – Vukovar – Vinkovci zaključeno, da se pledira za uspostavljanje permanentnog dijaloga između kulturnih radnika, naučnih radnika i jezičnih stručnjaka svih socijalističkih republika, i to ne samo iz centara, već i iz pokrajine, budući da ni deklaracija [sic!], ni prijedlog [sic!] za razmišljanje nisu putovi koji vode rješenjima. Takva pitanja treba pokretati i rješavati stručnim i znanstvenim diskusijama, putem međurepubličke suradnje, u duhu međusobnog razumijevanja, uz punu društveno-političku odgovornost učesnika, samo oni rezultati iza kojih stoje argumenti nauke i društvena praksa mogu postati obavezni za našu društvenu praksu – parafrazira se, i tako prihvaća, zaključak Izvršnog komiteta Centralnog komiteta SKH o ovom pitanju.

U okviru dosadašnjeg djelovanja nikada nije bilo primjera nerazumijevanja već [je] dapače vlada sloga, zajednički zanos, pun razumijevanja i povjerenja. Bratstvo i jedinstvo je bilo zastava pod kojom smo djelovali i pod kojom ćemo djelovati – kaže se na kraju zaključka Ogranka Matice hrvatske Vinkovci – Vukovar – Ilok.

[*Novosti : glasilo Socijalističkog saveza radnog naroda vinkovačke komune*, god. XV., br. 15. (797.), 15. travnja 1967., str. 6.]

Napomena: S potpisom – Ž – i nekoliko sitnijih ispravaka pod naslovom „Ogranak Matice hrvatske Vinkovci – Vukovar – Ilok oštro osudio Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika“ isti je tekst objavljen u *Vukovarskim novinama, organu Socijalističkog saveza radnog naroda vukovarske komune*, god. XIII., br. 14. (742.), 14. aprila [!] 1967., str. 5.

XIII. prilog

Inspiratore Deklaracije treba pozvati na odgovornost

Radnici tvornice farmaceutskih i kemijskih proizvoda „Pliva“ s ogorčenjem odbacuju „Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika“ kojom su se neke naučne i kulturne ustanove i organizacije Zagreba obratile našoj javnosti da ih podrži.

Svjesni svoje historijske misije i odgovornosti za izgradnju socijalizma, ne samo što ne možemo dati podršku već ogorčeni osuđujemo metode i stavove Deklaracije koji su prožeti sljepilom buržoaskog nacionalizma tuđeg radničkoj klasi i njenim nacionalnim i internacionalističkim tradicijama.

Dok su radnička klasa i svi radni ljudi Hrvatske i čitave Jugoslavije zauzeti teškim i odgovornim radom i traženjem što efikasnijih putova za ostvarivanje privredne i društvene reforme, ne mogu dopustiti da se ovakvim metodama provodi politička diverzija i ispoljavaju [sic!] tendencije razdvajanja i nepovjerenja među bratskim narodima Jugoslavije.

To ne možemo dopustiti u vrijeme kad u interesu što uspješnijeg provođenja reforme i uklapanja u međunarodnu podjelu rada pred radničkom klasom i radnim ljudima Jugoslavije stoji odgovoran zadatak privrednog povezivanja, u cijeloj našoj zajedničkoj domovini, a u interesu stvaranja čvrste i zajedničke razvijenije materijalne baze radi povećanja osobnog i društvenog standarda svih radnih ljudi i kulturnog napretka svih bratskih naroda i narodnosti SFR Jugoslavije.

Ne poričemo da ima poneki otvoren politički problem u međunacionalnim odnosima, ali podvlačimo da toga u redovima radničke klase nema, a najmanje takve prirode da bude povod za međusobno nepovjerenje bratskih naroda. Radnička klasa ne može se složiti s ovakvim metodama koje imaju tendenciju da izazovu razdor i međusobno odalečivanje naših naroda. To je svojstveno buržoaskom nacionalizmu i šovinizmu, među kojima radnička klasa Hrvatske ne želi tražiti saveznike u rješavanju otvorenih pitanja. Radnička klasa Hrvatske će kao i u prošlosti pod Titovim rukovodstvom rješavati konstruktivno i s punim povjerenjem otvorena pitanja sa svojim starim i iskrenim saveznicima u borbi za slobodu, socijalizam i ravnopravnost hrvatskog naroda – radničkom klasom i progresivnim snagama svih bratskih naroda i narodnosti Jugoslavije.

Ovim pismom obraćamo se „Vjesniku“ da ga objavi, a Gradskom komitetu Saveza komunista Zagreba s traženjem da raspravi izvore i uzroke ove neodgovorne političke akcije i poduzme sve mjere da oni koji su inspirirali i stoje iza Deklaracije budu pozvani na odgovornost i da se raspravi njihov položaj u Savezu komunista zbog stavova koji su nespojivi s članstvom u Savezu komunista.

ZA ORGANIZACIJU SK

Tvor[nički] komitet

ZA SINDIKALNU ORG[ANIZACIJU]

Izvršni odbor

[*Vjesnik*, god. XXVII., br. 7218. (24. ožujka 1967.), str. 6. („Tribina čitalaca“)]

XIV. prilog

Strano našem shvaćanju i štetno za zajednicu

(Osuda Deklaracije na zboru radnoga kolektiva „Nade Dimić“)

Radni kolektiv zagrebačke trikotaže „Nada Dimić“ upoznat preko dnevne štampe s tekstom „Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika“, održao je 23. o. mj. zbor radnih ljudi na kome je osuđena „Deklaracija“, kao i potpisnici kao nešto strano njihovom shvaćanju i štetno za našu zajednicu.

U vrijeme kada se ulažu krajnji napor za provođenje društvene i privredne reforme, Deklaracija i njeni potpisnici predstavili su se kao snage koje napore ogromne većine radnih ljudi usporavaju.

Iako je počevši od VIII kongresa preko Brionskog plenuma pa na ovamo uvijek isticano da se javnost rada i djelovanja mora poštivati, način na koji je Deklaracija pripremana suprotan je stavovima koje smo usvojili.

Sjećanja na žrtve koje su naši narodi dali da bismo danas mogli živjeti u bratskoj zajednici svih naših naroda, još su svježja i svaki onaj koji to zaboravlja, a potpisnici Deklaracije očito su tako postupili, treba da snosi i posljedice. Zato zahtijevamo od CK SKH i CK SKJ da prema potpisnicima Deklaracije poduzmu odgovarajuće mjere.

Zagreb, 23. III 1967.

RADNI KOLEKTIV
„NADE DIMIĆ“

[*Večernji list*, IX., 2376. (27. ožujka 1967.), str. 5.]

XV. prilog

Osuđena Deklaracija

Protestno pismo Radničkog savjeta i političkog aktiva Metalurškog kombinata

Željezare Sisak Izvršnom komitetu Saveza komunista Hrvatske i Saboru

Socijalističke Republike Hrvatske

Dragi drugovi!

Radnički savjet i politički aktiv našeg kombinata raspravljali su danas o djelovanju i postignutim rezultatima organa samoupravljanja u proteklom izbornom periodu i ocijenili da smo postigli značajan napredak u produbljivanju samoupravne prakse. Donijeli smo i odluku o raspisivanju izbora za nove članove samoupravnih organa.

Radni ljudi i društveno-političke organizacije u kombinatu, zauzeti su, osim sa provođenjem privredne reforme, predizbornom aktivnošću, reorganizacijom Saveza komunista i rješavanjem drugih pitanja od životnog interesa za radnog čovjeka.

Svjesni smo činjenice da društvena reforma nije još u potpunosti zahvatila sva područja našeg društva, ali smo iznenađeni činjenicom da pojedine institucije i društva nalaze snage i vremena da pažnju radnih ljudi naše Republike skreću sa izvršenja zadataka usvojenih na V kongresu Saveza komunista Hrvatske, na ona pitanja čija [!] osnove i korjene [!] upravo provođenjem društvene i privredne reforme možemo jedino uspješno riješiti.

Upućivati pozive javnosti za zaštitu hrvatskoga jezika, služiti se malograđansko-šovinističkom taktikom i potajno pripremati zahtjeve za izmjenu Ustava, kao što to čine potpisnici „Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika, mogu danas u našoj zajednici samo one snage koje su ostale izolirane, usamljeni čvorovi izvan samoupravnog društvenog tkiva, koji svjesno ili nesvjesno poturaju neprijateljske parole iz inostranstva [!], kojima je stran samoupravni put dogovaranja, koji smatraju radne ljude nedorasle za rješavanje ovih pitanja i samovoljno sebe proglašavaju za tutore.

Kombinat Željezare Sisak mnogonacionalan je po sastavu zaposlenih, kao i SFRJ, te je zbog toga posebno zainteresiran da u odlučivanje o međunacionalnim odnosima bude uključen kroz javne i samoupravne rasprave.

Radni ljudi ovog kombinata ogorčeni su i energično protestiraju protiv pokušaja da se njihova prava prigrabljaju od bilo koga, pa i potpisnika „Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika“. Tim više što je za stvaranje bratstva-jedinstva u NOB dato previše žrtava da bi se tim problemom mogao netko poigravati.

Mi sa ponosom ističemo da se radni ljudi u ovom kombinatu uspješno sporazumijevaju na jezicima svih naših nacija, na osnovama i u okvirima samoupravnih odnosa.

Iz svih tih razloga pozdravljamo i podržavamo stavove koje je Izvršni komitet CK SKH zauzeo o pitanjima, koja je „Deklaracijom o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika“ pokrenula grupa kulturnih institucija i društava iz Zagreba.

Tražimo najodlučnije odgovornost komunista potpisnika „Deklaracije...“, pred Savezom komunista kao i svih ostalih potpisnika pred našom javnosti. Njima kao i ostalim potpisnicima, hrvatska narodna javnost i radnička klasa pokazala je da nije nebudna i da će se uvijek odupirati pokušajima šovinističkih i malograđanskih krugova da pod parolom „zaštita“ [!] interesa hrvatskog naroda, negiraju historijski doprinos naših naroda i Saveza komunista Hrvatske razvoju hrvatske i drugih nacija.

Mi smatramo da je samo uspješno provođenje privredne i društvene reforme ključ za rješavanje svih neriješenih pitanja, pa tako i pitanja međunacionalnih odnosa. Zbog toga izražavamo nezadovoljstvo i neslaganje sa pokušajima da samozvane

grupe preko akademskih rasprava rješavaju pitanja od općedruštvenog interesa i interese hrvatske i ostalih nacija naše zajednice.

Historija naših naroda uči nas da pitanje međunacionalnih odnosa može jedino uspješno da riješi radni narod i radnička klasa, a ne nikakvi samozvani predstavnici.

Neka živi bratstvo i jedinstvo naših naroda – temelj ravnopravne socijalističke zajednice i osnovni preduslov [!] daljnje socijalističke izgradnje SFRJ.

Sisak, 24. III 1967. god.

Radnički savjet i politički aktiv

Metalurškog kombinata Željezare Sisak

[*Vjesnik željezare: list radnog kolektiva Željezare Sisak*, god. XVI., br. 6. (25. ožujka 1967.), 1.-2.]

XVI. prilog

Otvoreno pismo nastavnika i saradnika Filozofskog fakulteta u Sarajevu

Nastavnici i saradnici Filozofskog fakulteta u Sarajevu osjećaju kao svoju društvenu i intelektualnu obavezu da javno iznesu svoje neslaganje sa sadržajem i načinom donošenja „Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika“, kao i sa reagovanjem grupe srpskih književnika u Beogradu.

S dubokim žaljenjem smo primili „Deklaraciju“ i „Predlog za razmišljanje“ kao akte koji u odnose između naroda i narodnosti na srpskohrvatskom (hrvatskosrpskom) jezičnom području, posebno u Bosni i Hercegovini, mogu unijeti elemente nerazumijevanja i razdvajanja, koji zadiru u bit odnosa naroda ne samo hrvatskosrpskog (srpskohrvatskog) jezičnog područja nego i cjelokupne jugoslovenske socijalističke zajednice.

U situaciji kada potpisnici Deklaracije pokušavaju da opravdaju svoj postupak kao mjeru odbrane hrvatskog nacionalnog integriteta, smatramo da se takvim opravdanjem prikriva i svjesno ili nesvjesno iskrivljuje osnovna istorijska činjenica: da su, uprkos svemu onome što nas je razdvajalo, upravo najveći sinovi hrvatskog naroda u prošlosti mogućnost očuvanja hrvatskog nacionalnog integriteta gledali jedino u jedinstvu sa srpskim i ostalim jugoslovenskim narodima, a ne u jezičnoj ili bilo kakvoj drugoj izolaciji, te da je, pored ostalog, i jezik bio ono što nas je u prošlosti približavalo i spajalo. Kao da se zaboravlja ono što su Štrosmajer, Rački i ostali uradili i proklamovali prilikom osnivanja Jugoslovenske [sic!] akademije znanosti i umjetnosti, a što je na nedavnoj proslavi stogodišnjice ove naučne ustanove došlo do tako snažnog izražaja i ostavilo jak utisak na čitavu našu javnost.

U vremenu kada su narodi Jugoslavije poslije dugih vjekova konačno oslobođeni vladajućih i povlašćenih klasa našli zajednički put svog daljnjeg istorijskog razvitka; u vrijeme kada se u čitavom svijetu uspostavljaju i produbljuju veze između progresivnih snaga raznih nacija i raznih jezika, izvjestan broj intelektualaca nalazi da mu je najpreči posao da podigne zid između hrvatskog i srpskog naroda, da ga podigne na jezičnim razlikama i to često na takvim koje se vještački pronalaze i konzerviraju.

Kao nastavnici koji obrazuju i odgajaju buduće stručnjake srpskohrvatskog (hrvatskosrpskog) jezika, jugoslovenskih književnosti i istorije naših naroda, te drugih humanističkih disciplina, podsjećamo na nacionalnu složenost u Bosni i Hercegovini, gdje su u toku NOR-a podnesene velike žrtve da bi se ostvarilo bratstvo i jedinstvo Hrvata, Muslimana i Srba, i ukazujemo na opasnost svega onog što može da ugrozi njihovo već ostvareno jedinstvo.

Samo u uzajamnom povjerenju i otvorenoj razmjeni mišljenja, kao i u jasnoj svijesti o istorijskoj nužnosti zajedničkog života u jugoslovenskoj socijalističkoj zajednici, leži pravi put u budućnost našeg društvenog, a time i nacionalnog razvitka i afirmacije.

Sarajevo, 28. marta 1967.

Nastavnici i saradnici Filozofskog fakulteta

[*Prosvjetni list* (Sarajevo), god. XIV., br. 295. (1. aprila 1967.), str. 3.]

XVII. prilog

Izjava Izvršnog komiteta Centralnog komiteta

Saveza komunista Bosne i Hercegovine

Na proširenoj sjednici Izvršnog komiteta Centralnog komiteta Saveza komunista Bosne i Hercegovine, održanoj 27. marta 1967. godine, raspravljao je o idejno-političkoj sadržini i karakteru Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika i Predloga za razmišljanje članova Udruženja književnika Srbije, kao i o političkim posljedicama i reagovanjima u vezi s njihovim donošenjem.

Na sjednici je konstatovano da su Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika i Predlog za razmišljanje grupe članova Udruženja književnika Srbije ne samo izraz nacionalističkih i šovinističkih gledanja i opredjeljenja, nego i pokušaj otvorene političke diverzije protiv bratstva i jedinstva, ravnopravnosti i socijalističkog patriotizma naroda Jugoslavije.

Izvršni komitet Centralnog komiteta Saveza komunista Bosne i Hercegovine posebno je razmotrio političke implikacije i tendencije ovih dokumenata u odnosu na Bosnu i Hercegovinu.

Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina, kao zajednica ravnopravnih i zbrajanih Srba, Hrvata i Muslimana, nastala kao rezultat njihovih historijskih težnji i narodnooslobodilačke borbe, zajedno sa ostalim narodima Jugoslavije i pod rukovodstvom Komunističke partije, svjedočanstvo je dosljednog rješenja nacionalnog pitanja u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji. U ostvarivanju ove vjekovne težnje, Bosna i Hercegovina je u svojoj prošlosti duboko iskusila teškoće i podnijela ogromne žrtve zbog nekadašnjih politika razdvajanja naroda koji u njoj žive. Donošenje Deklaracije i Predloga za razmišljanje pokušaj je koji predstavlja nastavak hegemonističkih aspiracija prema Bosni i Hercegovini koje su u prošlosti dolazile s jedne i druge strane.

Stvaranje Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, u okviru Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, kao pune garancije ravnopravnosti svih nacija u njoj, jeste historijska osuda ovih aspiracija. Oživljavanje svakog nacionalizma i hegemonizma podsjeća u Bosni i Hercegovini na takvu mračnu prošlost i njene posljedice. To je razlog što su komunisti i svi narodi Bosne i Hercegovine posebno osjetljivi prema svakom pokušaju narušavanja, ili razbijanja, velike zajedničke tekovine – bratstva i jedinstva, koje se potvrdilo kao temelj i zaloga njihovog opstanka i razvitka u našoj socijalističkoj zajednici. O tome svjedoče i brojni protesti građana naše republike povodom ispoljenih šovinističkih tendencija i postupaka u Deklaraciji i Predlogu za razmišljanje.

Istaknuto je i da se sva raspravljanja o srpskohrvatskom, odnosno hrvatskosrpskom jeziku, kao jednom od činilaca nacionalnog života, uvijek moraju posmatrati sa stanovišta njihovog odražavanja na bratstvo i jedinstvo, ravnopravnost i zbližavanje naroda i u Socijalističkoj Republici Bosni i Hercegovini, budući da je Bosna i Hercegovina dio tog govornog područja i književnog jezika.

Savez komunista Bosne i Hercegovine – napomenuto je tim povodom – uvijek se zalagao za neutuđivo pravo svih građana u Bosni i Hercegovini da se koriste bogatstvom jezika, slobodno i do kraja tolerantno. Međutim, Deklaracijom donesenom u Zagrebu, i Predlogom za razmišljanje grupe književnika iz Beograda, o kojem je, takođe, upoznat Izvršni komitet Centralnog komiteta Saveza komunista Bosne i Hercegovine, po njihovoj idejnoj suštini, i po političkim posljedicama, ne samo da hoće da se negira stvarnost i realističnost takve prakse i ravnopravnih socijalističkih odnosa u mnogonacionalnoj Jugoslaviji, nego to znači pokušaj oživljavanja nacionalističkih strasti i smišljenu političku akciju protiv bratstva i jedinstva naroda. Kao takvi, ti akti pogoduju svim reakcionarnim snagama u zemlji i inostranstvu koje žele

da otežaju naš dalji svestrani razvitak koji je faktor daljeg snažnog jačanja jedinstva naroda Jugoslavije i njenog ugleda i uticaja u svijetu.

Sličnog karaktera – istaknuto je na sjednici – bile su i neke rasprave povodom pitanja jezika vođene i prije donošenja pomenutih akata na stranicama pojedinih listova i časopisa, koje su se neposredno, sa samozvanom i nametljivom paternalističkom zabrinutošću, odnosile na jezičku i kulturnu praksu u našoj republici. Iako su uočavane političke tendencije i kalkulacije i u tim diskusijama, na njih je nedovoljno odlučno reagovano u našoj i u drugim republikama.

Na proširenoj sjednici Izvršnog komiteta Centralnog komiteta Saveza komunista Bosne i Hercegovine istaknuto je da se ponovno pokazalo da je nacionalizam jedan od oblika u kojem se uspostavlja idejni i politički savez ostataka reakcionarnih snaga sa raznih strana i birokratskih elemenata koji pokušavaju da kočé razvoj samoupravljanja i provođenje društvene i privredne reforme. U diskusiji na sjednici ukazano je da su i Deklaracija i Predlog za razmišljanje podmukli izlivi udruženih šovinističkih i birokratsko-etatičkih shvatanja i otpora njihovim potpisnika demokratskoj samoupravnoj praksi, izgrađivanju socijalizma u našoj zemlji i daljem razvijanju ispravnih međunacionalnih i međurepubličkih odnosa. To pokazuje i sam način donošenja pomenutih akata.

Izvršni komitet Centralnog komiteta Saveza komunista Bosne i Hercegovine je konstatovao da su komunisti i drugi radni ljudi Bosne i Hercegovine i ovaj put, jedinstveni sa komunistima i svim radnim ljudima čitave naše zemlje odlučno osudili i suprotstavili se pokušajima oživljavanja i raspirivanja šovinističkih shvatanja i postupaka koji su došli do izražaja u pomenutim dokumentima.

Radnička klasa i svi radni ljudi Bosne i Hercegovine su za preduzimanje energičnih i konkretnih mjera prema njihovim nosiocima, a odlučno će se boriti da se svi slični pokušaji u našoj sredini onemoguće i da se u konkretnoj i svakodnevnoj političkoj akciji izgrađuju ravnopravni odnosi među narodima Bosne i Hercegovine.

Izvršni komitet je, istovremeno, naglasio potrebu stalne brige za provođenje politike ravnopravnosti u nastavi i praksi srpskohrvatskog, odnosno hrvatskosrpskog jezika u našoj republici. Izvršni komitet se zalaže za ravnopravno učešće naučnih i kulturnih institucija i organizacija Bosne i Hercegovine, posebno Akademije nauka Bosne i Hercegovine u Sarajevu, u svim poslovima oko pitanja jezične teorije i prakse koji se preduzimaju na ovom području, kako bi mogle dati svoj doprinos konstruktivnim naporima u njihovom rješavanju i aktivno se zalagati za onakva naučna i stručna rješenja koja će prepriječiti put svim težnjama i pokušajima oživljavanja međunacionalnih antagonizama koji se prikrivaju naučnim ruhom.

Izvršni komitet Saveza komunista Bosne i Hercegovine ponovo je istakao da je jedna od osnovnih dužnosti komunista Bosne i Hercegovine dalje njegovanje i jačanje bratstva i jedinstva na osnovama ravnopravnosti radnih ljudi – Srba, Hrvata i Muslimana u našoj republici. Na toj osnovi neophodna je energična idejna i politička akcija komunista protiv svih pokušaja podrivanja bratstva i jedinstva i istinske nacionalne ravnopravnosti, bilo kojim povodom se ti pokušaji izražavali. Na to je uvijek upozoravao Savez komunista, a naročito drug Tito, pa i u govoru u Prištini, ističući dosljedno da su bratstvo i jedinstvo naroda i narodnosti u Jugoslaviji garancija njihovog socijalističkog progressa. To ne možemo, niti smijemo – zaključio je Izvršni komitet Centralnog komiteta Saveza komunista Bosne i Hercegovine – ni u jednom trenutku smetnuti s uma.

[*Oslobođenje*, god. XXIII., br. 6759., 29. ožujka 1967., str. 1.; (= *O književnojezičnoj politici u Socijalističkoj Republici Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 1975., str. 11.–15.) Skraćena inačica objavljena je u *Vjesniku* 29. ožujka 1967., str. 3.]

HALF A CENTURY SINCE THE ISSUING OF THE DECLARATION ABOUT THE NAME AND THE STATUS OF THE CROATIAN LITERARY LANGUAGE

Abstract

The paper deals with the social and political circumstances in the former Social Federal Republic of Yugoslavia. In March 1967 the Declaration about the name and the status of the Croatian literary language was written and issued as one of the most important documents in the history of language policy in Croatia. The paper also deals with the political actions of the Communist Party in Croatia and Bosnia and Herzegovina, which condemned the Declaration as a nationalistic excess and a politically very harmful act.

In addition to the paper there is also a selection of political condemnations of the Declaration.

Keywords: *Croatian language, Declaration about the Name and the Status of the Croatian Literary Language, language policy*